

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”
Journal ЕРОНИ [ЕРОCHS]
Edition of the Department of History of
St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo

Том / Volume XXIII (2015),
Книжка / Issue 1

НОВИТЕ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА РАННОВИЗАНТИЙСКАТА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ ТУИДА В СЛИВЕН – ЕДИН ПРОВАЛЕН ПРОЕКТ

Борис Д. БОРИСОВ

THE LATEST RESEARCH OF THE EARLY BYZANTINE AND MEDIEVAL FORTRESS OF TUIDA IN SLIVEN – A RUINED PROJECT

Boris D. BORISOV

Abstract: In the end of 2013 I received a persistent invitation from the head of the Regional museum of history of Sliven N. Sirakov to conduct the archaeological excavations of the early Byzantine and medieval fortress of Tuida (Tsoida) in the area known as “Hisarluka”. I was surprised and flattered because I am familiar with the history of the site from the very beginning of its first dig, when the team led by Irina Shtereva excavated it. Furthermore, 3 universities were going to take part in the new study – “St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Turnovo (Bulgaria), “Grigorii Tsamblak” University of Taraclia (Moldova) and “Bogdan Hmelniński” University of Melitopol (Ukraine). The project seemed very promising and I decided to accept the proposal. Unfortunately soon the head of the museum of Sliven gave up the initiative and tried to ruin it in every possible way.

However, as a result of the excavations we managed to give a more precise dating of the first construction period. Due to the many unearthed coins, it was concluded that the fortress didn't stop functioning during the invasion of the huns in 441 or in 447 as was previously thought, but it did in the beginning of the second half of the V century, probably during the invasion of the ostrogoths. The numerous coins of Leo I (457 – 473) are a direct evidence of this.

The early Byzantine and medieval stratigraphy and chronology of the fortress were fixed. The two reconstructual periods of the fortress which date back to the IX and XI century were registered.

The overall stratigraphy of the site was cleared. Two partly preserved floor levels of medieval dwellings were found. The first dates back to the period of the Byzantine domination over the Bulgarian lands (XI – XII). The second one which has two periods of construction is from the reign of the First Bulgarian Empire. Right beneath them begins the layer with the ruins of the early Byzantine structures.

Key words: early Byzantine and medieval fortress, Tuida, Sliven, archaeological excavations, First Bulgarian Empire, Regional museum of history of Sliven.

На учения, приятеля и земляка доц. д-р Иван Лазаров

Към края на 2013 г. получих най-настойчива покана от директора на Регионалния исторически музей в Сливен Н. Сираков да поема ръководството на археологическите проучвания на ранновизантийската и средновековна крепост Туида (Суида) в местността Хисарлъка. Бях и изненадан, и поласкан от предложението, защото познавам прекрасно обекта още от времето на активните археологически проучвания от екип с научен ръководител ст.н.с. Ирина Щерева, с която ме свързва откоleshно приятелство, съчетано с ползотворно научно сътрудничество. Освен това тя ми бе предоставила целия керамичен материал, придобит от нейните разкопки. Една малка част от него залегна в една моя студия, посветена на ранновизантийската керамика от територията на бившия Сливенски окръг [Борисов, Б. 1988], а по-голямата част бе включена в монографията ми, посветена на керамиката и

керамичното производство през XI – XII в. от територията на днешна Югоизточна България [Борисов Б. 2002]. Давайки си сметка за значимостта на обекта като ранновизантийска крепост, а по-късно и като средновековен град, приех предложението с надеждата, че ще сложим началото на дълготрайни проучвания с цел да се изследва цялостно и вътрешността на крепостта, която не бе засегната при по-ранните археологически разкопки, но с единствено условие да не се работи в никакъв случай по крепостната система, която бе проучила Ир. Щерева. Предложението бе наистина много примамливо, още повече, че в изследванията щяха да се включат и колеги и студенти от университетите в Мелитопол (Украйна), Тараклия (Молдова) и съвсем естествено – и от ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, който представлявах аз. За целта към съществуващите вече договорни отношения между трите университета бе добавен и договор за научно сътрудничество между ВТУ, Общината и РИМ в Сливен. По този начин проектът даваше надежда за осъществяване на едно дълго и перспективно научно сътрудничество както между научните работници и изследователи от трите университета, така и между обучаваните в тях студенти, по-голямата част от които са бесарабски и таврийски българи. Това без съмнение щеше да популяризира резултатите от археологическите проучвания в трите страни, но и да даде възможност за научна изява на студентите от тях.

В хода на организацията на теренните проучвания посетих няколкократно обекта заедно с Н. Сираков с цел да набележим точния сектор от вътрешността на крепостта, където предстоеше да започнат проучванията. В резултат на това, в края на краищата, взехме решение да съсредоточим бъдещите сондажи в северозападната четвърт на крепостта, където теренът бе незасегнат както от по-ранните проучвания, така и от съвременното строителство във вилната зона на Сливен. Заедно с Н. Сираков изготвихме и предшестващата разкопките документация. За голяма изненада, след като определихме мястото на бъдещите проучвания, се оказа, че там е невъзможно да се работи, защото в момента се реализираше проект за реставрация и социализация на крепостта. Оказа се, че единственото място, което било възможно да се проучва, е западната трета от казармената сграда, разположена в югозападния ъгъл на крепостта, непосредствено до южната крепостна стена, между югозападната ъглова кула и южната порта. Тази част от казармата и южната крепостна стена бе останала непроучена по време на по-ранните разкопки. Пак за голямо съжаление, реализацията на проекта бе с невероятно лошо качество и при нея бяха измазани с бял хоросан всички фуги в крепостните стени, като по този начин бяха скрити средновековните кърпежи по стените, които са неопровержимо доказателство за съществуването на средновековен град. Тук е мястото да се отбележи, че подобни средновековни репарации по крепостните стени по време на археологически проучвания се установяват изключително трудно. Достатъчно красноречиво за това говори фактът, че в средновековните градове Берое (Боруй) и Велбъдж (Кюстендил) никъде не са установени подобни поправки по крепостните стени през Средновековието. До „реализацията“ на проекта в Сливен в равнинната част на Тракия подобни средновековни репарации по крепостните стени бяха известни само от две крепости – Хисарлъка в Сливен и Констанция, край Симеоновград. Със замазването на фугите на практика бяха напълно унищожени археологическите доказателства за съществуването на средновековния град на Хисарлъка в Сливен.

При такава ситуация и след дълга организация през м. юни разкопките бяха възобновени след близо 15-годишно прекъсване с голямата надежда да се изследва цялата вътрешност на тази толкова голяма и важна крепост.

* * *

Най-ранните сведения за Сливен се откриват в „История славянобългарская“ на Паисий Хилендарски¹. Първите сведения в научната литература за Хисарлъка датират още от XIX в. и са свързани с името на Г. С. Раковски. В съчинението си „Няколко речи за Асен I и Асен II“ той описва старините в околностите на Сливен и споменава и за „Хисарлъка“, в който личали основите на църква и стари гробища [Раковски, Г. 1922, с. 286 – 293]. Към края на века се появяват и първите сериозни опити за изследване историята на Сливен. Те са свързани с имената на братя Шкорпил и К. Иречек.

¹ Хилендарски, П. 1898. Пълна библиография за предшестващите разкопките исторически сведения в научната литература вж. в: Щерева, Ир., Вачева, Кр., Владимирова-Аладжова, Д. 2001.

Братя Шкорпил дават първите професионални описания на останките на Хисарлъка [Шкорпил, В. и К. 1885, pass.]. Малко по-късно, през 1886 г., в „Спомени за Сливен и манастирите му“ на Х. Шкорпил, отново намираме сведения за крепостта на Хисарлъка [Шкорпил, Х. 1886, pass.]. Съвсем сходни са и сведенията на К. Иречек в издадената през 1888 г. монография „Пътувания по България“ [вж. Иречек, К. 1974, с. 768].

Значително по-подробни са сведенията на С. Табаков в първия том на „Опит за историята на Сливен“. Познавайки се на изследванията на братя Шкорпил, той описва паметника и отнася изграждането на крепостта с първите столетия сл. Хр. и счита, че тя е била седалище на римски гарнизон, който държал в подчинение местното тракийско население [Табаков, С. 1986, с. 384]. С. Табаков посочва и горната хронологическа граница на укреплението и твърди, че по време на Второто българско царство то вече е било разрушено и не е съществувало, което се потвърди по-късно от предприетите широкомащабни археологически проучвания

По-подробни сведения с планове се съдържат в архива на Г. Гюлмязов, който сега се пази в архива на РИМ – Сливен. Той споменава, че при посещението на Хисарлъка през 1884 г. е забелязал голяма правоъгълна постройка, изидана от тухли и облицована с мраморни плочи [Щерева, Ир., Вачева, Кр., Владимирова-Аладжова, Д. 2001, с. 12 – 13].

През 60-те и 70-те години на ХХ в. Ел. Бацова провежда първите археологически разкопки на Хисарлъка. При тях са открити различни съоръжения, свързани с крепостното и църковно строителство [Бацова-Костова, Е. 1964].

През 1982 г. започват сериозни и методични археологически проучвания с ръководител ст. н. с. д-р Ир. Щерева. Разкопките обхващат почти цялата укрепителна система. При тях са проучени и редица верижно разположени помещения от вътрешната страна на крепостните стени. Наред с тях, още в първите археологически сезони е проучена и голяма ранновизантийска трикорабна едноапсидна базилика и разположен на север от нея, непосредствено до вътрешното лице на източната крепостна стена, баптистерий. Баптистерият има шестконхална форма с много добре запазена писцина, а подът му е покрит с мозайка (обр. 1 а).

На основните резултати от проучванията на укрепителната система е посветена монографията „Туида-Сливен 1“, която е публикувана в том 28 на периодиката „Разкопки и проучвания“ през 2001 г. [Щерева, Ир., Вачева, Кр., Владимирова-Аладжова, Д. 2001].

Според авторите на монографията крепостта е била изградена в средата или втората половина на IV в. Тя има почти квадратна форма и огражда площ от над 41,2 дка, а общата дължина на крепостните стени е 795 м. Последните са градени в смесена зидария (*opus incertum-mixtum*) с три реда тухли в пояса. За спойка е използван хоросан, примесен с късчета чукани тухли. Суперструкцията на стените е с дебелина 1,30 м и стъпва на банкет с широчина 1,10 – 1,20 м. Към вътрешното лице на стените на разстояние 1,10 – 1,20 м. са издигнати конструктивно свързани с куртината пиластри, между които са прехвърлени арки. По този начин дебелината на крепостната стена на нивото на платформата е достигала до 2,40 – 2,60 м.

По време на разкопките са установени седем културни пласта, които се отнасят хронологически към три отделни периода – ранновизантийски (IV – началото на VI в.), ранносредновековен – български, от времето на Първото българско царство (VIII – X в.) и византийски (XI – началото на XIII в.).

Според авторките на монографията крепостта е удържала на събитията по време на „Готската война“ през 376 – 378 г., когато стотици селища, укрепления и градове намират гибелта си, но не е издържала на ударите на хунските нашествия през 40-те години на V в., когато е била разрушена и животът в нея замрял за около 50 г. През този строителен период в крепостта е била изградена раннохристиянска базилика с разположен на север от нея баптистерий. По-късно, по времето на Анастасий I (491 – 518) и Юстиниан Велики (527 – 565) крепостта е била възстановена върху старите по-ранни основи. По времето на Юстиниан крепостта изживява разцвета си и загива в самия край на VI в., по време на славянско-аварските нашествия.

По-късно – през ранното Средновековие, вероятно около средата на X в., крепостта е отново възстановена, но вече като важен опорен пункт на Българската държава, за което свидетелства и намереният моливдовул на българския княз Борис-Михаил. Новото българско население е възстановило укреплението върху старите основи, но жилищните му сгради не са съобразени с останките от

ранновизантийското строителство, а са вкопани дълбоко в ранновизантийския пласт [Щерева, Ир., Вачева, Кр., Владимирова-Аладжова, Д. 2001].

По-късно, след падането на България под византийска власт, крепостта е продължила да съществува, но вече като византийско владение. Към средата на XI в. обаче тя става жертва на печенежките нашествия. Археологическите данни свидетелстват, че печенегите са я превзели и владели известно време. Около края на първата половина на XII в. печенегите са били прогонени, а крепостта възстановена, но при изграждането на крепостните стени се използвала много по-груба и примитивна техника, която е характерна и за новото жилищно строителство. По всяка вероятност крепостта е била окончателно и завинаги разрушена и напусната в самото начало на XIII в., може би по време на военните действия между българския цар Калоян и рицарите от Латинската империя.

Още в първите сезони от археологическите проучвания са намерени и два посветителни надписа, използвани като споллии. В тях е споменато името на емпориум Туида (Цоида), което е дало основание на авторките да свържат крепостта с името Туида [Щерева, Ир., Вачева, Кр., Владимирова-Аладжова, Д. 2001], споменато от Прокопий Кесарийски в „За строежите“ като град, попадащ в територията на провинция Хемимонт [Procopii Caesariensis De Aedificiis..., pass.].

* * *

Новите археологически проучвания в крепостта бяха проведени през юни и юли 2014 г. В тях взеха участие студенти от ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ – В. Търново, Държавния педагогически университет в Мелитопол (Украйна) и Тараклийския университет (Молдова). Финансирането на разкопките и издръжката на студентите от последните два университета бяха осигурени изцяло от Община Сливен. Археологическият екип, ръководещ разкопките, бе в състав: научен ръководител – авторът, зам.-ръководители: Ж. Гюлева, Пл. Дойчев и гл. ас. д-р Н. Хрисимов – всички от ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. Ръководител на студентите от Мелитополския университет бе ас. Н. Краско, а от Тараклийския – ас. Н. Мостовой.

Предвид изложените по-горе обстоятелства се наложи през 2014 г. да бъде проучена неизследваната от екипа на доц. д-р Ир. Щерева част от крепостната стена, непосредствено до югозападната ъглова кула на крепостта. На изток от проучваната площ се намират останките на голяма казармена постройка, източната половина на която е проучена от екипа на посочената авторка.

По време на проучванията беше проучена площ от 475 кв. м., която обхваща част от южната крепостна стена, непосредствено до югозападната ъглова кула, западната част от казармената постройка и голямото помещение с правоъгълна форма, северно от последната (обр. 1 б). На практика разкопките се проведеха на терен, нивото на който се намира на дълб. 1,20 м от нивото на съвременния терен, т. е. културните пластове от последните три строителни периода са били отнесени далеч преди започването на настоящите проучвания. Поради това откритите материални следи от съществуването на крепостта в този и сектор се отнасят към края на първия строителен период.

Въпреки това в рамките на проучваната площ бе открито и проучено подовото ниво на казармената постройка в западната 1/3 от сградата. Бе установено, че постройката е унищожена по време на голям пожар, вследствие на който покривът от дървен гредоред, тегули и имбрици е рухнал върху трамбования под (обр. 2). Въпреки дебелия слой от руините на покрива, на пода на казармата бяха намерени няколко добре запазени глинени съда – една купа (обр. 5 а), пет капака (обр. 3 а, 5 в-д), паничка и един голям съд от сива глина с излъскана повърхност (обр. 3 б, 5 б), който се отнася към т. нар. „варварска“ или „федератска“ керамика, малък долиум (обр. 4) и лампа (обр. 5 ж). По време на разкопките върху пода на сградата бяха намерени и 67 медни монети, които отнасят загиването на сградата, пък и на крепостта към началото на втората половина на V в., най-вероятно при или непосредствено след управлението на Лъв I (457 – 473), (обр. 6 б).

На север от казармената постройка, в голямото правоъгълно помещение, бе открито и проучено ранносредновековно жилище. По тип то е наземно и запазва вкопаване на дълбочина от 0,25 м. Стените му са градени от забити в земята дървени колове и плет, измазан от двете страни с глина. Свидетелство за това са дупките, открити във всеки един от ъглите на жилището. Подът на жилището е от сивобелезникава трамбована пръст (обр. 7 а).

В североизточния край е открита основа от пещ, изградена от големи и много големи ломени и речни камъни и фрагменти от вторично употребени тегули. Отворът е от запад, с леко отклонение на юг. Дължината на пещта е 0,96 м, а широчината – 0,87 м, докато вътрешните размери са 0,62 x 0,38 м. Подът на пещта е застлан с дебел слой пепел – 0,06 м. Непосредствено пред отвора ѝ, върху пода, личат следи от отухляване вследствие изваждането на жарта (обр. 7 б). По всяка вероятност входът на жилището е бил разположен по средата на западната му стена, където липсва дупка от дървен кол.

Непосредствено върху пода на жилището, в западната му половина, е открита част от голямо глинено гърне с цял профил, годно за реставриране (обр. 8).

Ранносредновековното жилище лежи стратиграфски върху ранновизантийска траншея с неясно предназначение и посока изток – запад, която излиза на разстояние 0,37 м извън източната му стена. Намерената керамика отнася прокопаването на траншеята към ранновизантийския период, което се доказва и от намерения златен солид на Юстиниан Велики (527 – 565 г.), (обр. 6 а).

През настоящия археологически сезон бе проучено и частично запазено наземно жилище с два строителни периода – първият – от времето на Първото българско царство, а вторият – от периода на византийското владичество в българските земи (XI – XII в.). Запазените му размери са 3,20 x 1,60 м. И през двете фази подът му е от сиво-белезникава, силно трамбована пръст, а този от втория период лежи на 0,08 м под пода на жилището от по-ранния период. Почти по средата на запазената му част, в северната му половина, е открита основа на огнище, градено от вторично използвани фрагменти от тегули и плочест мраморен камък. От южната му страна е установено петно от пепел, което показва, че по всяка вероятност отворът на отоплителното съоръжение е бил разположен от юг.

Подът на жилището от първия строителен период лежи стратиграфски върху дебел пласт от руини на покрива на ранновизантийското правоъгълно помещение, разположено на север от казармената постройка.

* * *

По време на разкопките бяха придобити 161 находки – глинени съдове, предмети от бита, елементи от костюми, накити, 76 монети, от които една златна – на Юстиниан Велики (527 – 565), една сребърна – скифат на Алексей I Комнин (1081 – 1118), четири латински емитации от първите десетилетия на XIII в., а останалите са от средата и началото на втората половина на V в. По време на проучванията при обхождане на терена бе намерен и силно повреден анонимен оловен печат от втората половина на XI в.²

* * *

Вследствие на възобновените археологически проучвания на ранновизантийската и средновековна крепост Туида през 2014 г. бе прецизирана датировката за края на първия строителен период. Благодарение на многобройните монети, последните от които са на Лъв I (457 – 473), е установено, че крепостта е загинала не по време на хунските нашествия през 441 или 447 г., както е отбелязано в монографията на Ир. Щерева и колектив [Щерева, Ир., Вачева, Кр., Владимирова-Аладжова, Д. 2001, с. 117], а в началото на втората половина на V в., може би по време на остготските нашествия. По време на разкопките е установена стратиграфията и хронологията на крепостта през ранновизантийския период и средновековието, като са открити и двата средновековни периода за възстановяването ѝ през IX и XI в.

Благодарение на прецизните стратиграфски наблюдения е установена и стратиграфията на средновековния културен пласт, в който са открити две частично запазени средновековни жилищни подови нива, първото от които се отнася към периода на византийското владичество в българските земи (XI – XII в.), а второто е с два периода на изграждане и се отнася към времето на Първото българско царство. Непосредствено под тях следва пластът от руините на ранновизантийските градежи.

Наред с добрите резултати от проведените археологически проучвания по време на разкопките бе осъществено изключително плодотворно международно сътрудничество между студентите и преподавателите от трите университета – ВТУ, Тараклийския университет (Молдова) и университетът

² Печатът е определен от доц. д-р Николай Кънев (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“), за което му благодаря.

в Мелитопол (Украйна). Освен в археологическите проучвания, студентите от трите университета участваха и в етноложки изследвания в редица села от Сливенска област, откъдето са тръгнали дедите на днешните бесарабски българи. Тези изследвания протекоха невероятно емоционално и дадоха прекрасна възможност както на преподавателите, така и на студентите да се запознаят с корените на дедите си. Всичко това обещавахе едно наистина дългосрочно и много перспективно културно и научноизследователско сътрудничество. Но ...

* * *

За голямо съжаление обаче големият „радетел“ за това сътрудничество и организатор както на археологическите, така и на етноложките изследвания Н. Сираков направи рязък завой и реши да прекрати едностранно участието на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ в съвместния международен проект. С това осъществяването на иначе толкова перспективния проект бе провалено. Какви са мотивите на директора на Сливенския музей за осъществяването на подобен международен проект и за неговото прекратяване, остава не съвсем ясно, но при всички случаи причините не се крият в липсата на финансиране от страна на Община Сливен, което Н. Сираков изтъква като довод. В този смисъл е важно да се спомене, че самият кмет К. Милев категорично заяви, че проучванията ще продължат, при това в изпълнение на сключените тристранни договори за научноизследователско сътрудничество между трите университета, от една страна, и Община – Сливен и РИМ – Сливен, от друга страна. По този начин голямата идея за цялостното проучване на вътрешността на ранновизантийската и средновековна крепост Туида, този толкова голям и важен център на територията на днешна Южна България, бе провалена. Провалено бе и осъществяването на международния проект.

В този смисъл бих завършил, перифразирайки думите на Исус Христос пред инквизиторите му: „Прости му Господи, той не знае какво прави!“

ЛИТЕРАТУРА/ REFERENCES

Извори:

Раковски, Г. 1922 – Георги Раковски. Няколко речи за Асен I и Асен II. – В: Г. С. Раковски. Съчинения. Под ред. на М. Арnaudov. София, 1922, с. 286 – 293. [Georgi Rakovski. Njakolko rechi za Asen I i Asen II. – V: G. S. Rakovski. Sychinenija. Pod red. na M. Arnaudov. Sofija, 1922, s. 286 – 293.]

Хилендарски, П. 1898 – Паисий Хилендарски. История славенобългарская (1762). Стъкмил за издание А. Теодоров [Трем на българската словесност. Свезка I]. Пловдив: Издание и печат на Хр. Г. Данов, 1898. [Paisi Hilendarski. Istorija slavenobylgarskaja (1762). Stykmil za izdanie A. Teodorov [Trem na bylgarskata slovesnost. Svezka I]. Plovdiv: Izdanie i pechat na Хr. G. Danov, 1898.]

Правописът е осъвременен.

Procopii Caesariensis De Aedificiis... – Procopii Caesariensis De Aedificiis. – Гръцки извори за българската история, т. II. София, 1958, с. 103 – 178.

Изследвания:

Бацова-Костова, Е. 1964 – Е. Бацова-Костова. Нови археологически материали от Сливен. – Археология, 1964, 2, с. 52 – 58. [E. Batzova-Kostova. Novi arxeologicheski materiali ot Sliven. – Arheologija, 1964, 2, s. 52 – 58.]

Борисов, Б. 1988 – Б. Борисов. Исследоване ранневизантийской керамики из Сливенского округа. – Thracia, 8, София, 1988, с. 90 – 118. [B. Borisov. Issledovanie rannevizantijskoj keramiki iz Slivenskogo okruga. – Thracia, 8, Sofija, 1988, s. 90 – 118.]

Борисов Б. 2002 – Б. Борисов. Керамика и керамично производство през XI – XII в. от територията на днешна Югоизточна България. [„Марица-изток“. Археологически проучвания, 6]. Раднево, 2002 [B. Borisov. Keramika i keramichno proizvodstvo prez XI – XII v. ot teritorijata na dneshna Jugoiztochna Bylgarija. [“Maritza-iztok“. Arheologicheski prouchvanija, 6].]

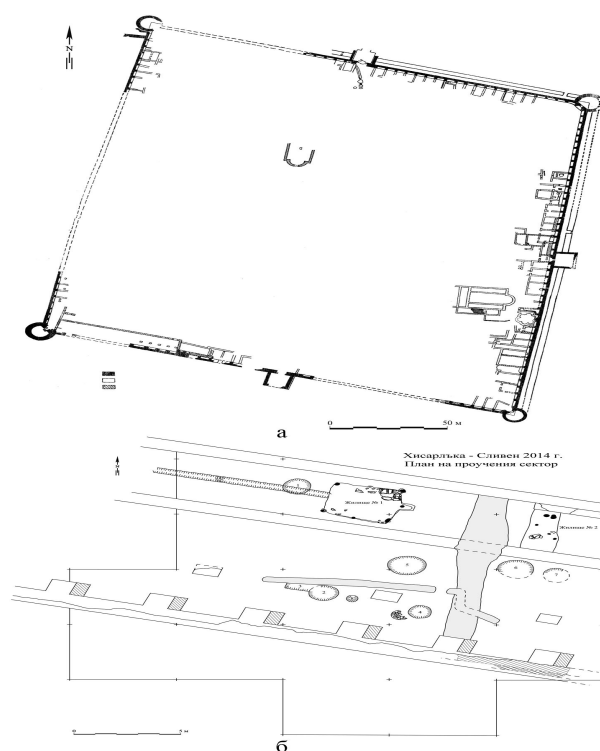
Щерева, Ир., Вачева, Кр., Владимирова-Аладжова, Д. 2001 – Ир. Щерева, Кр. Вачева, Д. Владимирова-Аладжова. Туида – Сливен, 1, Разкопки и проучвания, XXVIII, София, 2001 [Ir. Shtereva, Kr. Vacheva, D. Vladimirova-Aladzhova. Tuida – Sliven, 1, Razkopki i prouchvanija, XXVIII, Sofija, 2001]

Шкорпил, В. и К. 1885 – Владислав Вацлав Шкорпил и Карел Вацлав Шкорпил. Някои бележки върху археологическите и исторически изследвания в Тракия. Пловдив: Областна печ., 1885, 107 с. [Vladislav Vatzlav Shkorpil i Karel Vatzlav Shkorpil. Njakoi belezhki vugxu arheologicheskite i istoricheski izsledvanija v Trakija. Plovdiv: Oblastna pech., 1885, 107 s.]

Шкорпил, Х. 1886 – Херман Шкорпил. Спомен за Сливен и манастирите му. Исторически бележки. Сливен, 1886. Herman Shkorpil. Spomen za Sliven i manastirite mu. Istoricheski belezhki. Sliven, 1886.]

Иречек, К. 1974 – Константин Иречек. Пътувания по България. София, 1974. [Konstantin Irechek. Putuvanija po Bvlgarija. Sofija, 1974.]

Табаков, С. 1986 – С. Табаков. Опит за историята на град Сливен. София, 1986. [S. Tabakov. Oпит za istorijata na grad Sliven. Sofija, 1986.]

Обр. 1. а – План на крепостта Туида (по Ир. Щерева и др. 2001)
б – План на проучената част през 2014 г.

Обр. 2. а – Работен момент от проучванията
б – Новопроучената западна част на казармата

Обр. 3. а – Глинени капаци върху пода на казармата
б – Фрагментиран съд от „варварска“ (федератска) керамика

а

б

Обр. 4. а – Фрагментиран долиум върху пода на казармата
б – Глиненият долиум – реставриран

**Обр. 5. а – Глинена купа
 б – Глинен съд от „варварска“ (федератска) керамика
 в-д – Глинени капаци
 е – Фрагментирана кана с трилистно устие
 ж – Глинена лампа**

**Обр. 6. а – Златен фоллис на Юстиниан Велики (527 – 565)
 б – Медни монети от пода на казармата – средата и началото на
 II половина на V в.
 в-д, ж – Билонови латински имитации – началото на XIII в.
 е – Сребърен скифат на Алексий I Комнин (1082 – 1118)
 з – Оловен анонимен печат – втора половина на XI в.**

а

б

**Обр. 7. а – Ранносредновековно жилище
б – Пещта на жилището**